

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOIIY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOIIY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOIIY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIYILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmatmatovna</i> MA'NAVIY-AXLOQIY TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafitdinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli

TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 252-255

Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich

O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA
MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL 256-265

Javliyeva Shahnoza Bahodirovna

TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY
JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH
TEXNOLOGIYASI 266-269

Received: 10 October 2025
Accepted: 25 October 2025
Published: 2 November 2025

Article / Original Paper

TYPOLOGICAL INTERPRETATION OF ENGLISH MODAL VERBS

Abduxalimov Abdulaziz Abdumutal ugli

Assistant of the Department of "Languages and Humanities,"
Andijan State Technical Institute

Abstract. The main focus of this article is to compare the system of modal words in the English language with the analogous system in the Uzbek language. It also aims to integrate Uzbek modal words into a systematic framework, determine their classification within parts of speech, describe their morphological structure, analyze their lexical meanings, and reveal the expressive means used in sentences for various purposes.

Keywords: modal verb, modality, typology, analogy, equivalence.

INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI

Abduxalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li

Andijon davlat texnika instituti
"Tillar va gumanitar fanlar" kafedrası assistenti
E-mail: abduxalimovabdulaziz1@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolaning asosiy masalasi — o'zbek tili analogik sistema bilan ingliz tilidagi modal so'zlar sistemasini taqqoslash va o'zbek tilshunosligida imkoniyat boricha o'zbek tilidagi modal so'zlarni sistemaga kiritish, ularni so'z turkumlar tizimini aniqlash, uning morfologik tarkibini ta'riflash, ularning leksik ma'nolarini va gapdagi har xil maqsadlarda qo'llanilgan ifoda vositalarini ochib berishdan iboratdir.

Kalit so'zlar: modal fe'l, modallik, tipologiya, analog, muqobillik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N33>

Kirish. Umumiy tilshunoslik nuqtai nazaridan tillarda turli grammatik ma'nolar uchraydi. Lekin bu grammatik ma'nolar va ularning ifoda uslublari hamma tillar uchun umumiy, bir xil emas. Har bir tilda o'ziga xos grammatik ma'nolar va ularni ifodalash usullari mavjud. Ular ayrim-ayrim holda emas, balki ma'no turlarining yaqinligiga ko'ra guruh- guruh holda uchraydi. Bunday guruhlarda ular son jihatidan kamida ikkita va undan ortiq bo'lishi mumkin. Ana shunday birikmalar tilshunoslikka oid adabiyotlarda Grammatik kategoriya – umumlashgan grammatik ma'no bo'lib, u tilning qaysi morfologik turga kirishini ko'rsatadi va o'z ifodasini so'zlarning o'zgarishida yoki gapda so'zning bog'lanishida topadi[1; 25-b.]. Umumiy grammatik ma'noni tashkil etuvchi xususiy ma'nolar bir- biriga zid bo'ladi, bir-birini inkor qiladi va shu bilan birga doimo bir-birini taqozo etadi.

Misol uchun grammatik son kategoriyasi deb nom olgan til hodisasini ko'raylik:

maktab	maktablar
↓	↓
<i>school</i>	<i>schools</i>
↓	↓
o'quvchi	o'quvchilar
↓	↓
<i>pupil</i>	<i>pupils</i>

O'ng tomondagi so'zlarni biz ko'plikda deymiz, chunki ular chap tomondagi so'zlardan – lar qo'shimchasi borligi bilan farq qiladi. Shunday qilib, grammatik ma'no qiyoslash yo'li bilan aniqlanadi.

Chap va o'ng tomondagi so'zlarning grammatik ma'nolari bir-biriga zid: birlik va ko'plik. Lekin ana shu bir-biriga zid grammatik ma'no birgalikda son kategoriyasini tashkil etadi. Shu bilan birga bu kategoriyaga kiruvchi birlik va ko'plik ma'nolari biri ikkinchisining bor bo'lishini taqozo etadi. Tillarda birlik ma'nosi borligi uchun biz birlikni ajratamiz. Agar tillarda otlar faqat birlikda ishlatilganda biz ko'plik to'g'risida hech qachon gapirmagan bo'lar edik, birlik tushunchasiga ham hojat qolmagan bo'lar edi[2; 46-b.]. Bu fikr tushunarli bo'lishi uchun antonim so'zlarni misol sifatida ko'rsatish mumkin: yaxshi degan tushuncha borligi sababli, yomonlikni ajratamiz; torlik tushuncha borligi uchun kenglikni, oq rang borligi sababli boshqa ranglarni ajratamiz va hokazo.

Grammatik kategoriyalar – grammatik ma'no va grammatik shakldan tashkil topadi. Masalan, yuqorida ko'rib chiqilgan son kategoriyasini shu nuqtai nazardan quyidagicha izohlash mumkin.

Ya'ni grammatik son kategoriyasi ikki ma'nodan: birlik va ko'plikdan, birlik X morfemasi, ko'plik esa “-lar” morfemasi orqali ifodalanadi.

X – bu shakl – morfema yo'q deb yuritiladi. X morfemalar qatoridan o'rin olishga yuqoridagi maktab – *a school*, o'quvchi – *a pupil* so'zlarida hech qanday qo'shimcha yo'qligi ham ma'lum bir ma'no anglatishiga sabab bo'ladi.

Grammatik kategoriyalar ifodalanish usuliga ko'ra 3 turga bo'linadi:

1. Sintetik grammatik kategoriyalar;
2. Analitik grammatik kategoriyalar;
3. Aralash grammatik kategoriyalar;

O'zbek tilida ifoda planning eng rang-barang turlaridan foydalaniladi. Masalan, aniqlik, belgilash, ko'rsatish olmoshlari ishtirokida, shuningdek tushum kelishigini belgilangan formalari ishtirokida ifodalanishi mumkin. "O'zbek tilida noaniqlik esa sanoq son, gumon olmoshlari va boshqa vositalar ishtirokida ifoda etiladi. Barcha tillarda jumladan, o'zbek tilida mazkur kategoriya ifodalanishning bayon etish usuli ana shundaydir. Bunga yana modallik kategoriyasi va hokazo kategoriyalarni kiritish mumkin". Ifodalanishning barcha formalarini aniqlamay til sistemalarini inventarizatsiya qilish mumkin emas. Qiyoslashning birinchi bosqichi bo'lgan inventarizatsiyasiz tadqiqotni o'tkazish, binobarin tildagi muvofiqliklarni aniqlash mumkin bo'lmaydi.

Ikki va undan ortiq tillarni qiyoslashda kategoriyalardan foydalanamiz. Kategoriya ma'no va formalar bilan ifoda etiladi. Ma'no kategoriyaning mazmun planini tashkil etadi. Tipologik ma'no morfologik, leksik va sintaktik birliklarning o'zaro munosabati natijasida hosil

qilingan umumiy, abstrakt lingvistik ma’nodir. Bu ma’no turli yarusli bo’lib, uni ifoda etishda tilning turli yaruslari bevosita ishtirok etadi. U ikki yoki bir necha tillar sistemasi asosida tuziladi. Ma’no grammatik va leksik ma’nolarni o’z ichiga oladi va o’rganilayotgan tillar sistemalari uchun umumiy ma’no hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Forma ma’noni ifodalovchi qiyoslanayotgan tillarning turli yarus birligidir. Formalarning invariantlari turlicha bo’lib, ular morfologik, leksik va sintaktik birliklar bilan ifodalanadi. Formani ifodalovchi vositalar morfologik yarusda segment va suprasegment morfemalardan, leksik yarusda so’z yasovchi affikslardan va mustaqil leksik birliklardan, sintaktik yarusda esa so’z birikmalari ba gaplardan tashkil topadi.

Formaning traditsion grammatik formadan farqi shundaki, grammatik forma faqat morfologik yarus birligi bilan chegaralab qo’yilgan. Tipologik formani biz shartli ravishda “forma” deb ataymiz, chunki u sintaktik yarusda forma emas, balki butun bir konstruksiyadir. Bu formalarning belgilanishi turli tillarda turli xil bo’ladi. Ba’zi tillarda ularning morfologik markeri, boshqa tillarda sintaktik dominantasi yaxshi rivojlangan bo’ladi.

Ingliz va o’zbek tillarida namuna sifatida quyidagi tipologik kategoriyalarni ko’rsatish mumkin:

1. Tipologik ko’plik kategoriyasi;
2. Tipologik rod kategoriyasi;
3. Zamon kategoriyasi;
4. Modallik kategoriyasi;
5. Nisbat yoki nisbatlik kategoriyasi;
6. Aspektuallik kategoriyasi;
7. Qiyoslash kategoriyasi;
8. Aniqlik va noaniqlik kategoriyasi;

Va boshqa to’la aniqlanmagan kategoriyalar mavjud. Bizga zarur bo’lgan modallik kategoriyasini mantiqiy – lisoniy kategoriyalar ichidagi o’rnini ko’rib chiqamiz.

Modallikni tadqiq qilishdagi mo’ljall muammolardan biri – bu shu kategoriyani tarkib chegarasi haqidagi savoldir. Gap – so’zlovchining nutqqa bo’lgan munosabatini xarakterlaydigan emotsional, ekspressiv ma’nolarni ifodalovchi, shuningdek fikr aytish uslubiga asoslanadigan so’zlarni modal so’zlar ro’yxatidan chiqarish yoki kiritish xususida boryapti. Shu savol bo’yicha yirik tilshunoslarning ishlaridagi fikrlarini ko’rib chiqamiz.

Masalan, akademik V.V. Vinogradov modallikni subyektiv va obyektiv deb nomlaydi. U ishida modal so’zlarning o’n ikkita qatorini ajratadi[3; 124-b.].

Keyinroq V.V. Vinogradov o’zining «*О категории модальности и модальных слов в русском языке*» maqolasida G’arbiy – Yevropa fikrini keltiradi, bunda Bryuno F. modallik kategoriyasidan gap formasining ekspressiv subyektivligini ajratmaydi.

“Imkoniyat”, “ishonch”, “aniqlik”, “shubha”, “ehtimollik” kabi modal ma’nolarning ifoda qilish vositalarining tahlilidan keyin “umid”, “tashvish”, “qo’rquv”, “mamnuniyat” kabi modal his-tuyg’ularni ifodalashga xizmat qiladigan sintaktik va leksik formalarini ko’rib chiqadi.

Shu usul bilan akademik V.V. Vinogradov so’zlovchining reallikka bo’lgan munosabatini ifodalovchi hissiy so’zlarni modal kategoriyadan mustasno qilmaydi, faqatgina ularni boshqa modal so’zlarning turlaridan aniq chegarada ushlash zarurligini aytib o’tadi[4; 127-b.]. Modallikni bildiruvchi predikativ ifoda turini xarakterlab, ularni ikki guruhga ajratadi:

1. Imkoniyat, majburiyat, zaruriyatni ifodalovchi modal ma'noli so'zlar;
2. Ish-harakat yoki obyektga bo'lgan emotsional munosabatni ifodalovchi so'zlar.

Modallik ma'nosi bo'lgan kirish sintagmasining vazifasi haqida so'z ochib, u shunday deb hisoblaydi: ular nutqning har xil stilistik kvalifikatsiyasi va mantiqiy emotsional ma'no tomoniga modal kategoriya ramkasini leksik tomondan kengaytiradi.

A.M. Bodovich rus tilidagi modal so'zlar haqidagi dissertatsiyasida qat'iy shuni ma'lum qiladiki, modallik bu-emotsional emas, balki fikriy kategoriyadir. Shu bilan birga aqliy, mantiqiy, hissiy sezgilar bir kategoriya miqyosida ko'rib bo'lmaydi deb o'ylaydi.

V.M. Borisov ning arab tilida modal so'zlar haqidagi qiziqarli va qisqa qilib ishlangan ilmiy ishida shuni tan oladiki, "Tilshunoslar "modallik" termini lingvistikadan mantiqqa o'tkazayotib, termin miqdorini kengaytirib yuborganlar va modallikning lisoniy kategoriyasi zaruriyat, reallik va imkoniyat ma'nolarining sof mantiqiy munosabatidan tashqari faqat ishonch va shubha ma'nosini emas, xursandchilik, afsus va boshqa ruhiy harakatni o'zida aks ettiradi" [5; 68-b.]. Bu yerda, muallifning fikricha, lisoniy modallik kategoriyasining faqat mantiq bilan emas, balki psixologiya bilan bog'liqligi kuzatiladi.

V.M. Borisov ning ta'kidlashicha, ba'zi bir tilshunoslar modal so'zlar ro'yxatiga faqat insonning aqliy darajasi bilan semantik bog'liq so'zlarni kiritadilar (shubhasiz, albatta, balki, bo'lishi mumkin), psixik faoliyatni aks ettiruvchi so'zlar modal hisoblanmaydi (baxtga ko'ra, afsuski). So'zlovchining fikr tartibini aks ettiruvchi so'zlar ham bunga kirmaydi.

Muhokama. Ushbu ishning asosiy masalasi – o'zbek tili analogik sistema bilan ingliz tilidagi modal so'zlar sistemasini taqqoslashni bajarishga kirishishdan oldin biz uni ta'riflashimiz zarur edi. Birinchi bo'lib, o'zbek tilshunosligida biz imkoniyatimiz boricha o'zbek tilidagi modal so'zlarni sistemaga kiritdik: ularning sistematik klassifikatsiyasini tuzdik, ularni so'z turkumlar tizimini aniqladim, uning morfologik tarkibini ta'rifladim, ularning leksik ma'nolarini va gapdagi har xil maqsadlarda qo'llanilgan ifoda vositalarini ochib bordik.

Taqqoslash maqsadida biz shunga o'xshash tizimlashtirishni ingliz tili modal so'zlari va fe'llari munosabatida o'tkazdik. To'g'ri, bizning ixtiyorimizda tadqiq qilingan materiallardan juda kam miqdorda bor edi. Lekin ingliz tilidagi modal so'zlar va fe'llar munosabatida umumiy tizimlashtirishning bunday ko'rinishi birinchi marta qilindi.

Natijalar. Modal so'zlar muammosi modallikka oid mujmal masala bilan bog'liqdir. Bu muammo qayta-qayta turli olimlar tomonidan ham ingliz tili, ham rus tilida, hamda umumiy lingvistikaning kengaytirilgan kontekstida ishlab chiqilgan.

I.M.Blox so'zini shu gap bilan yakunlaydi: Biz bu yerda masalaning hamma aspektlari ustida ilmiy tadqiqot o'tkaza olmaymiz. Faqat shuni ta'kidlab o'tishim mumkinki, modallikni ifoda etuvchi ikki xil vosita mavjud: modal so'zlar – *perhaps, really, possibly, indeed, certainly*...Modal fe'llar – *can, may, must, would*.

Hamma mualliflarning qarashlaridan kelib chiqib, modallik haqida shularni bayon etishim mumkin: Ingliz tilida modallikning grammatik kategoriyasi mavjud bo'lib, u so'zlovchining predmetga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Modallik bir necha yo'llar bilan ifodalanadi: Modal so'zlar yordamida: *perhaps* (balki), *possibly* (mumkin), *evidently* (aniqki), *doubtless* (shubhasiz) va xokazolar. Biz ingliz tilidagi ilmiy – texnikaviy tekstlarda tez-tez uchrab turadigan majburiyat va imkoniyatni ifodalovchi modal so'zlarning predikativ turini ko'rib chiqamiz[6; 245-b.].

Must – fe’l infinitivi bilan birgalikda ish-harakatning kuchga kirishi shartligini, hamda maslahat va buyruqni ifodalaydi. O‘zbek tiliga shart, shaxssiz gaplarda kerak, zarur deb tarjima qilinadi.

<i>In passing through the metal, electrons must collide with many ions.</i>	<i>Metaldan o‘tayotganda, elektronlar ko‘p ionlar bilan to‘qnashishi <u>zarur</u>.</i>
---	--

To be to – infinitive bilan birgalikda rejalashtirilgan yoki ko‘zlangan rejadani kelib chiqqan xolda, “shart” ma’nosini bildiradi va o‘zbek tiliga “kerak” deb tarjima qilinadi.

<i>The new line of the metro <u>is to be</u> commissioned next spring.</i>	<i>Metroning yangi yo‘li keyingi yil bahorda qurilishga tushishi <u>kerak</u>.</i>
--	--

To be to – ayniqsa inkor gaplarda va “only” so‘zi bilan bo‘lgan gaplarda “imkoniyat” ma’nosini ifodalashi mumkin.

<i>This book was <u>not to be</u> found anywhere.</i>	<i>Bu kitobni hech qayerdan topib bo‘lmas edi.</i>
<i>This kind of information <u>is to be</u> obtained only with great difficulty.</i>	<i>Bunday ma’lumotga faqat ko‘p qiyinchilik bilan erishish mumkin.</i>

Shuni nazarda tutish kerakki, “*To be to*” ba’zi bir hollarda modallikni ifodalamasligi ham mumkin. Bunday gaplarda biz ot-kesimli gaplarni nazarda tutamiz va “*To be to*” fe’li bu yerda semantik vazifani bajarmaydi, balki faqatgina fe’l bog‘lovchi sifatida keladi. Ingliz tiliga “- dan iborat” deb tarjima qilinadi.

<i>The function of the catalyst <u>is to</u> accelerate the reaction.</i>	<i>Bu katalizatorning vazifasi reaksiyani tezlashtirishdan <u>iborat</u>.</i>
---	---

Should – fe’li infinitiv bilan birgalikda hamma shaxslarda qo‘llaniladi va burch yoki maslahat bilan bog‘liq “shart”, “lozim”, ma’nolarini ifodalaydi. O‘zbek tiliga “mumkin edi”, “kerak” deb tarjima qilinadi.

<i>You should lower the voltage in the circuit.</i>	<i>Zanjirdagi tokni pasaytirish <u>kerak</u>.</i>
---	---

One should – shaxssiz gap bilan tarjima qilinadi.

Ought to – fe’li infinitiv bilan maslahatlashgan “shart” ma’nosini bildiradi va “should” fe’liga analogikdir, lekin kamdan –kam qo‘llaniladi. O‘zbek tiliga “kerak edi”, “shart”, “lozim”, “darkor” deb tarjima qilinadi.

<i>He <u>ought to</u> know the properties of the mixture.</i>	<i>U bu almashishning xususiyatini bilishi <u>darkor</u> edi.</i>
---	---

Xulosa. Taqqoslash maqsadida biz shunga o‘xshash tizimlashtirishni ingliz tili modal so‘zlari va fe’llari munosabatida o‘tkazdik. To‘g‘ri, bizning ixtiyorimizda tadqiq qilingan

materiallardan juda kam miqdorda bor edi. Lekin ingliz tilidagi modal soʻzlar va feʼllar munosabatida umumiy tizimlashtirishning bunday koʻrinishi birinchi marta qilindi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Buranov J. 1973. Ingliz tili grammatikasi. –Tashkent: Oʻqituvchi.
2. Buranov J, Yusupov I, Iriskulov M, Sadikov A. 1986. The grammatical structures of English, Uzbek, and Russian. –Tashkent: Fan.
3. Choriev M, Gʻapporov M. 2004. English grammar. Tashkent: Fan.
4. Gʻapparov M. 2008. Ingliz tili grammatikasi. Toshkent: Turon-iqbol.
5. Gʻulomov A, Asqarova M. 1961. Hozirgi zamon oʻzbek tili. Toshkent: Oʻqituvchi .
6. Gafur G. A Naughty Boy. 2015. Tashkent: A New Generation.
7. Hoshimov U, Buranov J. 1987. Ingliz tili grammatikasining normativ kursi. Toshkent Oʻqituvchi.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).